

Sygn. akt I PSKP 24/21

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 9 listopada 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Katarzyna Gonera (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Bohdan Bieniek

SSN Józef Iwulski

w sprawie z powództwa T. L.

przeciwko Izbie Administracji Skarbowej w K.

o przywrócenie do pracy,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 9 listopada 2021 r.,

skargi kasacyjnej strony pozwanej od wyroku Sądu Okręgowego - Sądu Pracy
i Ubezpieczeń Społecznych w K.

z dnia 19 czerwca 2019 r., sygn. akt VII Pa (...),

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

Sąd Rejonowy w K., wyrokiem z 9 listopada 2018 r., przywrócił powoda T. L.
do pracy w pozwanej Izbie Administracji Skarbowej w K. na poprzednich warunkach
pracy.

Rozstrzygnięcie to zapadło w następujących okolicznościach faktycznych.

Od 1 czerwca 1990 r. powód pracował w Urzędzie Skarbowym w K. jako inspektor, starszy inspektor, komisarz skarbowy i starszy komisarz skarbowy. W oświadczeniu lustracyjnym z 29 marca 2017 r. powód ujawnił, że był współpracownikiem organów bezpieczeństwa państwa wymienionych w art. 2 ustawy z dnia 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944-1990 oraz o treści tych dokumentów (Dz.U. z 2006 r. Nr 218, poz. 1592 ze zm., dalej także: ustawa lustracyjna). W dniu 30 maja 2017 r. powód otrzymał informację, że nie zostanie mu przedłożona propozycja, określająca nowe warunki zatrudnienia w Izbie Administracji Skarbowej w K., o której mowa w art. 165 ust. 7 ustawy z dnia 16 listopada 2016 r. – Przepisy wprowadzające ustawę o Krajowej Administracji Skarbowej (Dz.U. z 2016 r., poz. 1948; dalej także: Przepisy wprowadzające ustawę o KAS).

Pismem z 20 czerwca 2017 r. powód zwrócił się z prośbą o ponowne rozpatrzenie kwestii jego zatrudnienia w Izbie Administracji Skarbowej w K. oraz złożenie mu propozycji określającej nowe warunki zatrudnienia. W odpowiedzi dyrektor Izby Administracji Skarbowej powołał się na treść art. 144 ustawy z dnia 16 listopada 2016 r. o Krajowej Administracji Skarbowej (Dz.U. z 2016 r., poz. 1947, dalej także: ustawa o KAS) i wyjaśnił, że w związku ze złożonym przez powoda oświadczeniem lustracyjnym nie zostanie mu przedstawiona propozycja zatrudnienia w Izbie Administracji Skarbowej. Stosunek pracy powoda wygaśł 31 sierpnia 2017 r.

Powód w części B oświadczenia lustracyjnego przedstawił, w jaki sposób została z nim nawiązana współpraca przez kontrwywiad (WSW), na czym polegała i kiedy się zakończyła. W 1977 r. powód zdał egzamin na A. w K. i w październiku rozpoczął studia. Wtedy otrzymał powołanie do wojska. Starał się o odroczenie służby wojskowej, ale nie otrzymał na to zgody. Zasugerowano mu urlop dziekański na czas pobytu w wojsku i taki urlop powód uzyskał. Został przydzielony do kompanii łączności w Jednostce Wojskowej w P. w (...) Brygadzie Wojsk Obrony Wewnętrznej, gdzie 27 października 1977 r., w wieku 23 lat, rozpoczął służbę. W tej jednostce służył oficer K. B., który zaczął powoda wypyttywać o stosunki między żołnierzami w kompanii, w jaki sposób żołnierze ze starszych poborów odnoszą się do młodszych żołnierzy, czy są przypadki znęcania się nad nimi, wykorzystywania

ich. Powód opisał oficerowi kilka zachowań starszych żołnierzy wobec młodszych, w jaki sposób starsi żołnierze się do nich odnoszą, jakie urządzają im zabawy i ćwiczenia. Powód jako „młody” żołnierz również był narażony na takie zachowania i doświadczał ich. Wtedy porucznik K. B. zaproponował powodowi, żeby podpisał oświadczenie, że od czasu do czasu poinformuje go o sytuacji w kompanii w zakresie stosunków międzyludzkich. Powód 24 czerwca 1978 r. podpisał deklarację o współpracy z organami kontrwywiadu Wojska Polskiego. Bał się, że jeżeli tego nie zrobi, zostanie przeniesiony do jednostki wojskowej na drugim końcu Polski bądź poniesie jakieś negatywne konsekwencje, zwłaszcza że podlegał „fali”. Po tym spotkaniu powód odczuł poprawę swojej sytuacji, ponieważ na jakiś czas skończyło się „docieranie” pozaregulaminowe. K. B. założył powodowi kartę osobową tajnego współpracownika. Jako cel pozyskania powoda podano „inne zadania”. W czasie całego okresu służby wojskowej, powód spotkał się z K. B. ok. 4 - 5 razy. Spotkania te nie trwały długo. Porucznik pytał, co słychać. Nie pytał o konkretne osoby ani o to, co się dzieje poza jednostką. Powód powiedział mu o nadużywaniu alkoholu przez kadrę kierowniczą podczas budowy drogi w B. i o konsekwencjach, jakie wynikły stąd dla żołnierzy służby zasadniczej. Powód miał podpisywać swoje meldunki pseudonimem „K.”, jednak nigdy nie składał pisemnych meldunków. Kiedy w jednostce zaginęła broń, porucznik „ostrzej” wypytywał, czy powód wie, kto to mógł zrobić i gdzie ta broń może być schowana, ale powód nic o tym nie wiedział. Powód nie był wynagradzany w związku z podpisaniem deklaracji o współpracy z kontrwywiadem ani nie otrzymał z tego tytułu żadnych innych gratyfikacji.

We wrześniu 1979 r., na tydzień przed rozpoczęciem roku akademickiego, powód został zwolniony do rezerwy i od października podjął studia. Sprawę współpracy uznał za zamkniętą w związku z zakończeniem służby wojskowej.

W marcu 1980 r. powód otrzymał pocztą wezwanie do stawienia się do WSW na ul. R. w K.. Czekał tam na niego K. B., który uświadomił powodowi, że współpraca nie została zakończona i zaczął wypytywać o nastroje wśród studentów. Powód nie był zaangażowany w działalność organizacji studenckich na uczelni. Przed oficerem bronił się tym, że nic nie wie, niczym się nie interesuje, skupia się na nauce, bo przez wojsko jest dwa lata opóźniony. Po miesiącu lub dwóch powód ponownie został wezwany do WSW na ul. R., gdzie stawiał się 13 maja 1980 r.

Oficer znów go zaczął wypytwać o sytuację na uczelni, powód odpowiedział, że na tablicy ogłoszeń wisi jakieś ogłoszenie, jest ogólnodostępne. Wtedy oficer zapytał, czy powód podtrzymuje decyzję o rezygnacji ze współpracy. Powód powiedział, że tak i że uznał sprawę za zamkniętą wraz z zakończeniem służby wojskowej. Wówczas kapitan K. B. przygotował dokumenty i powód podpisał oświadczenie o zwolnieniu ze współpracy z kontrwywiadem. W karcie osobowej powoda odnotowano, że rozwiązano współpracę 13 maja 1980 r., jako przyczynę podano zwolnienie do rezerwy. Kapitan K. B. uzupełnił kartę osobową także w rubryce, w której należało przedstawić charakterystykę tajnego współpracownika, uwzględniającą osiągnięte wyniki współpracy. W dniu 25 lipca 1984 r. materiały dotyczące powoda sfilmowano i złożono w archiwum.

W 1985 lub 1986 r. powód został wezwany do Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych. Powód pracował wtedy w Zakładach Przemysłu Odzieżowego „V.”, miał żonę i dziecko. Spotkał się z nim jakiś mężczyzna, który próbował go namówić do współpracy. Kiedy powód odmówił, mężczyzna ten wyjął teczkę z aktami z wojska i argumentował, że przecież powód już współpracował, że będzie chodziło o konkretną osobę, o której powód od czasu do czasu coś napisze, oraz że teraz będzie otrzymywał za to wynagrodzenie. Kiedy powód ponownie odmówił, mężczyzna zostawił mu swoje dane kontaktowe, na wypadek, gdyby powód się zdecydował. Za dwa-trzy dni powód oddzwonił na podany numer telefonu i zdecydowanie odmówił propozycji współpracy. Od tego czasu powód już nie był wzywany w sprawie współpracy z organami bezpieczeństwa. Powód nigdy nie udostępniał organom bezpieczeństwa żadnego lokalu konspiracyjnego. W notatce informacyjnej z 3 lipca 1986 r. ujawniono, że TW „K.” w latach 1978-1980 był wykorzystywany operacyjnie przez Wydział III Oddziału WSW w K. . W dniu 13 maja 1980 r. materiały zakończono z powodu braku możliwości dalszej współpracy.

W chwili wygaśnięcia stosunku zatrudnienia powoda w Urzędzie Skarbowym w K. brakowało mu dwóch lat do osiągnięcia wieku emerytalnego.

W takim stanie faktycznym, w zasadzie niespornym między stronami, Sąd Rejonowy uznał, że powództwo zasługiwało na uwzględnienie.

Powołując się na ustawę z dnia 16 listopada 2016 r. – Przepisy wprowadzające ustawę o Krajowej Administracji Skarbowej, Sąd Rejonowy

stwierdził, że pracodawca nie miał obowiązku przedstawienia propozycji dalszego zatrudnienia wszystkim pracownikom, a nieprzedstawienie do 31 maja 2017 r. pisemnej propozycji określającej nowe warunki zatrudnienia albo pełnienia służby było zdarzeniem powodującym wygaśnięcie umowy o pracę z mocy prawa (art. 63 k.p. w związku z art. 170 ust. 1 pkt 7 powołanej ustawy). Stosunek pracy powoda podlegał jednak zasadom prawa pracy, a przedstawienie bądź nieprzedstawienie propozycji dalszego zatrudnienia było decyzją pracodawcy. Decyzja pracodawcy podlega zaś kontroli sądu nie tylko pod względem zgodności z przepisami prawa, zasadami prawa pracy, lecz także pod względem zgodności ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem prawa oraz zasadami współżycia społecznego (art. 8 k.p.).

W sprawie było niesporne, że powód nie otrzymał propozycji zatrudnienia z przyczyn określonych w art. 144 ust. 1 ustawy z dnia 16 listopada 2016 r. o Krajowej Administracji Skarbowej. Przepis ten stanowi, że w jednostkach organizacyjnych KAS może być zatrudniona albo pełnić służbę osoba, która nie pełniła służby zawodowej ani nie pracowała w organach bezpieczeństwa państwa wymienionych w art. 2 ustawy z dnia 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944-1990 oraz treści tych dokumentów, ani nie była ich współpracownikiem. W korespondencji z powodem oraz przed sądem pracy pozwany nie powołał się na żadne inne przyczyny nieprzedstawienia powodowi propozycji zatrudnienia poza współpracą z organami bezpieczeństwa przed 1990 r.

Zdaniem Sądu Rejonowego, analiza materiału dowodowego prowadzi do wniosku, że jedynie formalne podpisanie deklaracji współpracy kwalifikuje powoda jako współpracownika WSW. W rzeczywistości jednak przebieg tej „współpracy” nie spełnia przesłanek określonych w ustawie lustracyjnej oraz nie pozwala uznać powoda za współpracownika organów bezpieczeństwa państwa w rozumieniu tej ustawy. Jak wynika z preambuły do ustawy lustracyjnej, dotyczy ona takich osób, które pracowały, pełniły służbę lub udzielały pomocy organom bezpieczeństwa państwa komunistycznego (w tym Wojskowej Służbie Wewnętrznej) jako osobowe źródło informacji, co polegało na zwalczaniu opozycji demokratycznej, związków zawodowych, stowarzyszeń, kościołów i związków wyznaniowych, łamaniu prawa

do wolności słowa i zgromadzeń, gwałceniu prawa do życia, wolności, własności i bezpieczeństwa obywateli, oraz takich osób, których praca, służba lub pomoc była trwale związana z łamaniem praw człowieka i obywatela na rzecz komunistycznego ustroju totalitarnego.

Żadne z przekazanych przez powoda informacji nie były skierowane przeciwko wartościom wymienionym w preambule do ustawy lustracyjnej. Informacje te dotyczyły zachowań bezprawnych, polegających na znęcaniu się nad młodszymi żołnierzami. Cała „działalność” powoda zamknęła się w granicach czasowych służby wojskowej, co potwierdzają dokumenty z IPN. Oficer prowadzący K. B., uzupełniając w karcie osobowej charakterystykę powoda jako tajnego współpracownika, która miała uwzględniać osiągnięte wyniki współpracy, nie wpisał żadnych jego osiągnięć. Powód nie czerpał z tego żadnych korzyści – ani w okresie, którego dotyczyła współpraca, ani po jej formalnym zakończeniu. Powód pracował w różnych przedsiębiorstwach, został zwolniony z pracy, był bezrobotny. Pracę w Urzędzie Skarbowym zaczynał w 1990 r. od stanowiska inspektora i w kolejnych latach awansował aż do stanowiska starszego komisarza skarbowego. Treść notatki informacyjnej z 3 lipca 1986 r., jak również zawartość akt dotyczących TW „K.” dowodzi, że poza służbą wojskową powód nie „działał” jako tajny współpracownik organów bezpieczeństwa. Z materiałów dostarczonych przez IPN wynika jednoznacznie, że współpracę z nim zakończono 13 maja 1980 r. w związku z przeniesieniem do rezerwy. Dokumentacja zgromadzona przez IPN, a właściwie jej brak za okres po 1980 r., dowodzi, że powód nie prowadził działalności przeciwko opozycji demokratycznej, związkom zawodowym, stowarzyszeniom, kościołom i związkom wyznaniowym, przeciwko wolności słowa i zgromadzeń, prawu do życia, wolności, własności i bezpieczeństwu obywateli oraz przeciwko prawom człowieka i obywatela.

Przebieg współpracy powoda w latach 1978-1980, okoliczności i przyczyny jej zakończenia wynikają z dokumentów złożonych do akt sprawy i zgodnych z nimi zeznań powoda. Powód odmówił dalszej współpracy, a jego działania w czasie odbywania służby wojskowej ograniczały się wyłącznie do informowania oficera prowadzącego o zachowaniach niedozwolonych, mających na celu poniżenie i ośmieszenie żołnierzy rozpoczynających służbę zasadniczą.

W ocenie Sądu Rejonowego, samo formalne podpisanie deklaracji współpracy nie wyczerpuje przesłanek współpracy w rozumieniu ustawy lustracyjnej, ponieważ w przebiegu tej „współpracy” nie ujawniono żadnych zachowań powoda skierowanych przeciwko wartościom określonym w preambule do tej ustawy. Okoliczność tę Sąd stwierdził jedynie przesłankowo. Stąd nie jest zasadny zarzut strony pozwanej, że Sąd sięgnął po uprawnienia zastrzeżone przez ustawę dla sądów lustracyjnych. Treścią żądania pozwu i wydanego w sprawie orzeczenia nie było rozstrzygnięcie, czy powód złożył prawdziwe oświadczenie lustracyjne (art. 21a ustawy), lecz ocena zasadności nieprzedstawienia powodowi nowych warunków zatrudnienia.

Zdaniem Sądu Rejonowego zasady współżycia społecznego nie pozwalają nie udzielić powodowi ochrony i nie uwzględnić powództwa na podstawie art. 67 k.p. i art. 56 k.p. w związku z art. 8 k.p. *Ratio legis* ustawy z dnia 16 listopada 2016 r. o Krajowej Administracji Skarbowej, która odwołuje się w art. 144 ust. 1 do ustawy lustracyjnej, sprowadzała się do nieprzedstawienia propozycji zatrudnienia osobom, które jako osobowe źródło informacji udzielały pomocy organom bezpieczeństwa w działaniach polegających na zwalczaniu opozycji demokratycznej, związków zawodowych, stowarzyszeń, kościołów i związków wyznaniowych, łamaniu prawa do wolności słowa i zgromadzeń, gwałceniu prawa do życia, wolności, własności i bezpieczeństwa obywateli oraz których praca, służba lub pomoc była trwale związana z łamaniem praw człowieka i obywatela na rzecz komunistycznego ustroju totalitarnego. Postępowanie dowodowe nie wykazało, aby powód był taką osobą. Nie zachodzi zatem przesłanka, ze względu na którą powód nie otrzymał propozycji określającej nowe warunki zatrudnienia w Izbie Administracji Skarbowej w K. .

Apelację od wyroku Sądu Rejonowego wniosła strona pozwana, zarzucając:

1) naruszenie przepisów postępowania: (-) art. 233 § 1 k.p.c., (-) art. 328 § 2 k.p.c., (-) art. 199 § 1 pkt 1 k.p.c. w związku z art. 17 oraz art. 21a ust. 2 ustawy lustracyjnej;

2) naruszenie przepisów prawa materialnego: (-) art. 8 k.p. w związku z art. 56 k.p., (-) art. 8 k.p. w związku z art. 56 k.p. w związku z art. 144 ust. 1 ustawy o KAS w związku z art. 3a ust. 1 ustawy lustracyjnej, (-) art. 8 k.p. w związku z

art. 56 k.p. w związku z art. 144 ust. 1 ustawy o KAS, (-) art. 144 ust. 1 ustawy o KAS, (-) art. 170 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 16 listopada 2016 r. – Przepisy wprowadzające ustawę o KAS w związku z art. 67 k.p., (-) art. 56 § 1 k.p. w związku z art. 63 k.p. i art. 170 ust. 1 pkt 1 Przepisów wprowadzających ustawę o KAS.

Strona pozwana wniosła o zmianę zaskarżonego wyroku i oddalenie powództwa w całości oraz zasądzenie kosztów postępowania, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania, z pozostawieniem temu Sądowi rozstrzygnięcia o kosztach postępowania za drugą instancję.

Sąd Okręgowy w K. , wyrokiem z 19 czerwca 2019 r., oddalił apelację.

Sąd drugiej instancji uznał, że zaskarżony wyrok jest prawidłowy i odpowiada prawu. Podniesione w apelacji zarzuty naruszenia prawa procesowego okazały się bezzasadne, w tym zarzut naruszenia art. 233 § 1 k.p.c. oraz zarzut niedopuszczalności drogi sądowej (art. 199 § 1 pkt 1 k.p.c. w związku z art. 17 oraz art. 21a ust. 2 ustawy lustracyjnej). Zgodnie z art. 17 ustawy lustracyjnej, w sprawach zgodności z prawdą oświadczeń lustracyjnych orzeka, w składzie 3 sędziów, sąd okręgowy właściwy ze względu na miejsce zamieszkania osoby składającej oświadczenie lustracyjne. Natomiast zgodnie z art. 21a tej ustawy sąd wydaje orzeczenie stwierdzające fakt złożenia przez osobę lustrowaną niezgodnego z prawdą oświadczenia lustracyjnego albo stwierdzające, że oświadczenie było prawdziwe. W rozpoznawanej sprawie Sąd pierwszej instancji nie wydał rozstrzygnięcia w trybie przewidzianym w przepisach ustawy lustracyjnej. Nie dokonywał oceny oświadczenia lustracyjnego powoda (czy było prawdziwe, czy też nie), lecz charakteru współpracy powoda z organami bezpieczeństwa państwa, co było istotne dla oceny rozwiązania z nim stosunku pracy w świetle art. 8 k.p.

Sąd Okręgowy za bezzasadne uznał także podniesione w apelacji zarzuty naruszenia prawa materialnego. Stosunek zatrudnienia powoda regulują pragmatyki pracownicze: ustawa o Krajowej Administracji Skarbowej oraz ustawa o pracownikach służby cywilnej (art. 2 ust. 1 pkt 3a tej ustawy – korpus służby cywilnej tworzą pracownicy zatrudnieni na stanowiskach urzędniczych w Krajowej Informacji Skarbowej i izbach administracji skarbowej) i w tym zakresie jest to

stosunek cywilno-pracowniczy, do którego mają zastosowanie przepisy Kodeksu pracy przez treść art. 5 k.p. oraz art. 9 ust. 1 ustawy o pracownikach służby cywilnej; jednocześnie nie jest to stosunek administracyjny charakterystyczny dla pragmatyk służbowych.

Chociaż – zgodnie z art. 170 ust. 1 Przepisów wprowadzających ustawę o KAS w związku z art. 63 k.p. i art. 67 k.p. – do wygaśnięcia stosunku pracy pracownika dochodzi z mocy prawa, to jednak sąd pracy może badać nie tylko, czy stwierdzenie wygaśnięcia umowy o pracę przez pracodawcę nie narusza przepisów prawa, lecz także, w ramach kontroli wygaśnięcia umowy o pracę, może badać okoliczności (przyczyny) niezaproponowania pracownikowi zatrudnienia na dalszy okres. Rozpoznając sprawę z powództwa pracownika o odszkodowanie z tytułu niezgodnego z prawem wygaśnięcia stosunku pracy, na podstawie art. 67 k.p. w związku z art. 56 k.p. w związku z art. 170 Przepisów wprowadzających ustawę o KAS i art. 63 k.p., sąd pracy może dokonać oceny czynności pracodawcy dotyczących niezaproponowania pracownikowi dalszego zatrudnienia w kontekście zasad współżycia społecznego.

Jako jedyną przyczynę nieprzedstawienia powodowi nowych warunków zatrudnienia strona pozwana podała, powołując się na art. 144 ustawy o KAS, że powód był współpracownikiem organów bezpieczeństwa państwa wymienionych w art. 2 ustawy lustracyjnej. Oznacza to, że pracodawca nie dokonał analizy dalszego zatrudnienia powoda pod kątem przesłanek określonych w art. 165 ust. 7 Przepisów wprowadzających ustawę o KAS, w którym wymieniono dodatkowe (oprócz reorganizacji urzędu) przesłanki-przyczyny kontynuacji albo braku kontynuacji zatrudnienia: posiadane przez pracownika kwalifikacje, dotychczasowy przebieg służby, a także dotychczasowe miejsce zamieszkania. Pracodawca odmówił powodowi zatrudnienia niezależnie od oceny jego kwalifikacji ani dotychczasowej niemal trzydziestoletniej pracy w urzędzie, opierając się na przesłance, która nie miała żadnego znaczenia w dotychczasowej pracy powoda i dla oceny jego przydatności do pracy była z punktu widzenia pracodawcy irrelevantna.

Sąd Okręgowy uznał, że w rozpoznawanej sprawie doszło do konfliktu dóbr chronionych prawnie. Z jednej strony chodzi o urzeczywistnianą w art. 144 ustawy o

KAS gwarancję obywateli, że funkcje i stanowiska publiczne oraz zawody zaufania publicznego wykonywać będą osoby, które swoim dotychczasowym postępowaniem dają gwarancję uczciwości i szlachetności, odpowiedzialności za słowa i czyny, odwagi cywilnej i prawości. Taka *ratio legis* legła u podstaw uchwalenia ustawy lustracyjnej i została wyrażona w jej preambule. Z drugiej strony dobrami chronionymi na poziomie konstytucyjnym są: prawo do równego traktowania przez władze publiczne i niedyskryminowania w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny (art. 32 Konstytucji RP), prawo do równego dostępu do służby publicznej (art. 60 Konstytucji RP), swoboda wykonywania pracy (art. 65 Konstytucji RP) i wynikające z niej, a skonkretyzowane w przepisach Kodeksu pracy, prawo do sprawiedliwej i racjonalnej oceny pracownika w kontekście zasad rozwiązywania stosunków pracy. Konflikt tych dóbr powoduje konieczność rozstrzygania w każdej indywidualnej sprawie kwestii, któremu z tych dóbr należy się pierwszeństwo, któremu udzielić ochrony.

W ocenie Sądu Okręgowego w pierwszej kolejności stwierdzić należy, że art. 144 ustawy o KAS powinien znaleźć zastosowanie do osób starających się o zatrudnienie w nowo powstałych jednostkach Krajowej Administracji Skarbowej. Nie może zaś być samodzielną, jedyną przesłanką wygaszania stosunków pracy dotychczasowych pracowników organów skarbowych, którzy do tej pory wykonywali w nich pracę, często przez wiele lat. Odmienna interpretacja prowadziłaby bowiem do naruszenia zasady *lex retro non agit*. Przesłanka, dotychczas całkowicie irrelevantna dla zatrudnienia pracownika, stałaby się warunkiem negatywnym zatrudnienia i przyczyną rozwiązania stosunku pracy. Taka interpretacja byłaby niezgodna z konstytucyjną zasadą niedyskryminacji oraz wyrażoną w art. 11³ k.p. zasadą niedyskryminacji w zatrudnieniu. Należy pamiętać, że warunek dotyczący współpracy z organami bezpieczeństwa państwa został zastrzeżony w stosunku do osób, które w dotychczasowej pracy nie były zobowiązane do składania oświadczeń lustracyjnych. Przepis art. 4 pkt 58 ustawy lustracyjnej, zobowiązujący pracowników Krajowej Administracji Skarbowej do składania takich oświadczeń, został bowiem dodany ustawą z dnia 16 listopada 2016 r. – Przepisy wprowadzające ustawę o KAS i zmiana ta weszła w życie od 1 marca 2017 r. Oświadczenie lustracyjne dotychczasowi pracownicy administracji skarbowej

zobowiązani byli złożyć do 31 marca 2017 r. zgodnie z art. 177 pkt 1 Przepisów wprowadzających ustawę o KAS. Powód nie miał nawet czasu na złożenie wniosku o autolustrację na podstawie art. 20 ust. 2 ustawy lustracyjnej, ponieważ do 31 maja 2017 r. miał uzyskać propozycję dalszego zatrudnienia, a 30 maja 2017 r. został poinformowany, że taka propozycja nie zostanie mu przedstawiona. Ponadto, nawet ustawa lustracyjna nie wiąże utraty pracy, stanowiska, prawa do wykonywania zawodu z samą współpracą z organami bezpieczeństwa, lecz ze złożeniem oświadczenia lustracyjnego niezgodnego z prawdą, co musi zostać stwierdzone prawomocnym wyrokiem sądu.

Sąd drugiej instancji stwierdził, że sama współpraca z organami bezpieczeństwa państwa nie eliminuje takich osób od wykonywania zawodów i pełnienia funkcji wymienionych w art. 4 ustawy lustracyjnej, nie powinna być zatem jedyną przyczyną wygaśnięcia stosunku pracy pracownika administracji skarbowej.

Niezależnie od tego Sąd stwierdził, że w rozpoznawanej sprawie porównanie dóbr chronionych prawnie sprawia, że prymat należy przyznać prawu powoda do wykonywania dotychczasowej pracy. Powód wprawdzie był współpracownikiem organów bezpieczeństwa państwa w rozumieniu art. 144 ustawy o KAS, jednak współpraca ta była krótkotrwała i – jak prawidłowo ocenił Sąd Rejonowy – nie miała charakteru pomocy w zwalczaniu opozycji demokratycznej, związków zawodowych, stowarzyszeń, kościołów i związków wyznaniowych, łamaniu prawa do wolności słowa i zgromadzeń, gwałceniu prawa do życia, wolności, własności i bezpieczeństwa obywateli ani takiego, które było trwale związane z łamaniem praw człowieka i obywatela na rzecz komunistycznego ustroju totalitarnego. Informacje, które powód przekazywał oficerowi WSW w latach 1978-79, dotyczyły zachowań bezprawnych, polegających na znęcaniu się starszych żołnierzy nad młodszymi żołnierzami, a współpraca powoda ograniczała się do okresu odbywania zasadniczej służby wojskowej. Taka współpraca nie mogła mieć i w rzeczywistości nie miała żadnego wpływu na ocenę przydatności powoda do pracy w nowych strukturach administracji skarbowej. Pracodawca powoda skorzystał z ustawowego prawa nieprzedstawienia mu dalszych warunków zatrudnienia tylko z uwagi na treść art. 144 ustawy o KAS. Stało się to w sytuacji, gdy powodowi brakowało dwa lata do osiągnięcia wieku emerytalnego, zatem podlegał on z mocy art. 39 k.p.

szczególnej ochronie przed rozwiązaniem stosunku pracy. Takie działanie pracodawcy należy ocenić jako nadużycie prawa podmiotowego w rozumieniu art. 8 k.p.

Klauzule generalne zasad współżycia społecznego i społeczno-gospodarczego przeznaczenia prawa stosuje się w sytuacji, gdy podmiot uprawniony korzysta z przysługującego mu prawa podmiotowego w sposób niemożliwy do zaakceptowania, naruszający powszechnie podzielane poczucie sprawiedliwości i przyzwoitości. Oceniając zachowanie pracodawcy z punktu widzenia zasad współżycia społecznego (art. 8 k.p.), wobec braku wykazania przez stronę pozwaną związku przyczynowego między potrzebami reorganizowanej administracji skarbowej a zwolnieniem powoda, Sąd Rejonowy trafnie uznał za zasadne żądanie powoda i na podstawie art. 56 k.p. (stosowanego w przypadku wygaśnięcia stosunku pracy odpowiednio, zgodnie z wyraźnym brzmieniem art. 67 k.p.) przywrócił powoda do pracy.

Skargę kasacyjną do wyroku Sądu Okręgowego w K. wniosła Izba Administracji Skarbowej w K. , zaskarżając wyrok ten w całości. Skarga kasacyjna została oparta na podstawach naruszenie prawa materialnego:

1) art. 144 ustawy z dnia 16 listopada 2016 r. o Krajowej Administracji Skarbowej, przez jego błędną wykładnię polegającą na przyjęciu, że przepis ten znajduje zastosowanie tylko i wyłącznie do osób starających się o zatrudnienie w nowo powstałych jednostkach Krajowej Administracji Skarbowej i nie może być samodzielną i jedyną przesłanką wygaszania stosunków pracy/służby dotychczasowych pracowników/funkcjonariuszy organów skarbowych (celnych, kontrolnych), którzy dotychczas wykonywali w nich pracę/pełnili służbę, czego konsekwencją było jego niezastosowanie do ustalonego w sprawie stanu faktycznego;

2) art. 165 ust. 7 ustawy z dnia 16 listopada 2016 r. – Przepisy wprowadzające ustawę o Krajowej Administracji Skarbowej w związku z art. 144 ustawy o KAS, przez jego niewłaściwe zastosowanie polegające na uznaniu, że chociaż powód nie spełniał warunku określonego w art. 144 ustawy o KAS, powinien otrzymać propozycję nowych warunków zatrudnienia w Krajowej

Administracji Skarbowej, uwzględniającą jego kwalifikacje, dotychczasowy przebieg zatrudnienia oraz dotychczasowe miejsce zamieszkania;

3) art. 11³ k.p. przez niewłaściwe zastosowanie polegające na przyjęciu, że zastosowanie art. 144 ustawy o KAS wobec dotychczasowych pracowników/funkcjonariuszy powoduje, że w stosunku do tych osób doszło do dyskryminacji w zatrudnieniu;

4) art. 144 ustawy o KAS, przez jego błędną wykładnię polegającą na przyjęciu, że przepis ten znajduje zastosowanie wyłącznie do osób starających się o zatrudnienie w nowo powstałych jednostkach Krajowej Administracji Skarbowej, a odmienna interpretacja prowadziłaby do naruszenia zasady *lex retro non agit*;

5) art. 144 ustawy o KAS w związku z art. 3a ust. 1 ustawy lustracyjnej przez błędną wykładnię polegającą na przyjęciu, że tylko współpraca skierowana przeciwko wartościom określonym w preambule do ustawy lustracyjnej, tj. polegająca na podejmowaniu działań polegających na zwalczaniu opozycji demokratycznej, związków zawodowych, stowarzyszeń, kościołów i związków wyznaniowych, łamaniu prawa do wolności słowa i zgromadzeń, gwałceniu prawa do życia, wolności własności i bezpieczeństwa obywateli oraz trwale związana z łamaniem praw człowieka i obywatela na rzecz komunistycznego ustroju totalitarnego, może mieć wpływ na ocenę przydatności do pracy/służby w Krajowej Administracji Skarbowej, a w konsekwencji na sformułowaniu dodatkowych przesłanek zakazu zatrudniania w jednostkach Krajowej Administracji Skarbowej, podczas gdy preambuła do ustawy lustracyjnej nie zawiera norm prawnych, które mogłyby być odczytywane jako uzupełnienie, a zwłaszcza zawężenie definicji współpracy zawartej w art. 3a ust. 1 tej ustawy;

6) art. 170 ust. 1 pkt 1 ustawy – Przepisy wprowadzające ustawę o KAS w związku z art. 39 k.p. w związku z art. 8 k.p. przez błędną wykładnię polegającą na przyjęciu, że powód z mocy art. 39 k.p. podlegał ochronie przed rozwiązaniem stosunku pracy, a w konsekwencji działanie pracodawcy, polegające na nieprzedstawieniu mu propozycji nowych warunków pracy, stanowiło nadużycie prawa podmiotowego.

Strona skarżąca wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku oraz przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu w K. do ponownego rozpoznania, względnie o

uchylenie zaskarżonego wyroku oraz zmianę wyroku Sądu Rejonowego w K. przez oddalenie powództwa w całości. Ponadto skarżąca wniosła o zasądzenie od powoda na rzecz pozwanej zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego, w tym kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna nie ma uzasadnionych podstaw i z tej przyczyny nie została uwzględniona, chociaż Sąd Najwyższy nie podzielił wszystkich argumentów prawnych Sądu Okręgowego.

1. Rozważania należy rozpocząć od oceny charakteru prawnego i zasięgu podmiotowego regulacji zawartej w art. 144 ust. 1 ustawy o KAS. Przepis ten stanowi, że w jednostkach organizacyjnych KAS może być zatrudniona albo pełnić służbę osoba, która nie pełniła służby zawodowej ani nie pracowała w organach bezpieczeństwa państwa wymienionych w art. 2 ustawy z dnia 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944-1990 oraz treści tych dokumentów (tekst jednolity: Dz.U. z 2020 r. poz. 2141 ze zm.; dalej: ustawa lustracyjna), ani nie była ich współpracownikiem.

W stanie faktycznym rozpatrywanej sprawy istotne jest ustalenie znaczenia użytego w powołanym przepisie zwrotu, że w jednostkach organizacyjnych KAS „może być zatrudniona albo pełnić służbę osoba, która nie pełniła służby zawodowej ani nie pracowała w organach bezpieczeństwa państwa (...), ani nie była ich współpracownikiem”. Oznacza on, *a contrario*, że w jednostkach organizacyjnych KAS nie może być zatrudniona osoba, która pełniła służbę lub była zatrudniona w organach bezpieczeństwa państwa albo była ich współpracownikiem.

W toku postępowania ujawniły się dwa sposoby rozumienia treści przytoczonego zwrotu.

Sąd Okręgowy przyjął, że art. 144 ust. 1 ustawy o KAS może znaleźć zastosowanie jedynie do osób starających się o zatrudnienie w nowo powstałych jednostkach Krajowej Administracji Skarbowej. Nie może być natomiast samodzielną, jedyną przesłanką wygaszania stosunków pracy pracowników organów skarbowych, którzy dotychczas wykonywali w nich pracę, często przez

wiele lat. Odmienne interpretacja prowadziłaby bowiem do naruszenia zasady *lex retro non agit*. Przytoczony argument Sądu Okręgowego można zrozumieć w ten sposób, że według Sądu art. 144 ust. 1 ustawy o KAS ustanawia wymaganie brane pod uwagę jedynie w procesie zatrudniania, będące przesłanką „nowego” zatrudnienia osoby w jednostce organizacyjnej KAS. Przepis ten nie dotyczy natomiast osób już (wcześniej) zatrudnionych lub pełniących służbę w jednostkach organizacyjnych KAS. Taką wykładnię mogłaby sugerować treść art. 144 ust. 2 ustawy o KAS, który stanowi, że przy naborze do pracy albo przyjęciu do służby w jednostkach organizacyjnych KAS, kandydaci urodzeni przed dniem 1 sierpnia 1972 r. są obowiązani do złożenia kierownikowi jednostki organizacyjnej oświadczenia dotyczącego pracy lub służby w organach bezpieczeństwa państwa, o których mowa w ust. 1, lub współpracy z tymi organami. Z przytoczonego przepisu może wynikać, że ocena spełnienia wymagania przewidzianego w art. 144 ust. 1 ustawy o KAS jest dokonywana tylko na etapie procedury zatrudniania lub przyjmowania do służby i nie ma już zastosowania w trakcie ich trwania.

Z kolei strona pozwana prezentuje (także w skardze kasacyjnej) stanowisko, że analizowane wymaganie braku zatrudnienia, pełnienia służby lub współpracy z organami bezpieczeństwa państwa dotyczy nie tylko chwili nawiązania stosunku pracy w nowo utworzonych jednostkach organizacyjnych KAS, lecz obejmuje także pracowników już w nich zatrudnionych i dotyczy trwających stosunku pracy.

Ujawniona rozbieżność interpretacyjna miała znaczenie dla przyjęcia określonych konsekwencji prawnych, a tym samym rozstrzygnięcia rozpoznawanej sprawy. Przyjęcie pierwszego stanowiska (przedstawionego w zaskarżonym wyroku Sądu Okręgowego) miałoby przesądzać o wadliwości niezaproponowania powodowi nowych warunków zatrudnienia, co mogłoby ewentualnie uzasadniać rozważania dotyczące praktyki dyskryminacyjnej strony pozwanej (art. 11³ k.p.). Z kolei strona pozwana uznaje, powołując się na odmienną wykładnię, że powód w okresie przejściowym reformy administracji skarbowej (czyli od 1 marca do 31 maja 2017 r.) podlegał weryfikacji spełniania warunku określonego w art. 144 ust. 1 ustawy o KAS, a zatem złożenie przez powoda „pozytywnego” oświadczenia lustracyjnego (na podstawie art. 177 pkt 1 Przepisów wprowadzających ustawę o KAS) mogło stanowić przesłankę nieprzedstawienia mu propozycji dalszego

zatrudnienia stosownie do art. 165 ust. 7 i art. 170 ust. 1 Przepisów wprowadzających ustawę o KAS, i jednocześnie nie mogło stanowić praktyki dyskryminacyjnej.

Przedstawione rozbieżności interpretacyjne zostały już wyjaśnione w orzecznictwie Sądu Najwyższego, między innymi w wyrokach z 28 października 2020 r., I PK 78/19 (OSNP 2021 nr 7, poz. 75) oraz z 19 listopada 2020 r., II PK 23/19 (OSNP 2021 nr 11, poz. 120).

W orzeczeniach tych przyjęto, że analiza gramatyczna i systemowa art. 144 ust. 1 ustawy o KAS skłania do uznania, że kryterium określone w tym przepisie musi być spełnione nie tylko w chwili zatrudniania pracownika w jednostce organizacyjnej KAS, lecz także w trakcie trwania takiego zatrudnienia, w tym w okresie przejściowym reformowania administracji skarbowej. Zwrot „może być zatrudniona” gramatycznie może być rozumiany zarówno jako chwila zatrudniania, jak i jako czas jego trwania. Wniosek ten znajduje wsparcie z jednej strony w art. 144 ust. 2 ustawy o KAS, z drugiej zaś w art. 177 pkt 1 Przepisów wprowadzających ustawę o KAS. Pierwszy z przepisów wymaga złożenia stosownego oświadczenia przez kandydata do pracy, drugi zaś dotyczy osoby już zatrudnionej. Inne rozumienie analizowanego zwrotu prowadziłoby do paradoksalnej sytuacji, w której pełnienie służby zawodowej, praca w organach bezpieczeństwa lub współpraca z nimi byłyby okolicznościami dyskwalifikującymi kandydata do pracy lub służby w jednostkach organizacyjnych KAS, a jednocześnie neutralnymi w stosunku do osoby już zatrudnionej. Trudno uznać, że taki zamiar mógł przyświecać racjonalnemu prawodawcy.

Przedstawione rozważania – potwierdzające częściową zasadność zarzutów kasacyjnych – nie prowadzą jednak do uwzględnienia skargi kasacyjnej strony pozwanej.

2. Złożenie przez kandydata do pracy albo pracownika zatrudnionego w jednostce organizacyjnej KAS pozytywnego oświadczenia lustracyjnego (o współpracy z organami bezpieczeństwa państwa przed 1990 r.) może być dyskwalifikujące i uniemożliwiać nie tylko podjęcie przez niego zatrudnienia w jednostce organizacyjnej KAS, lecz także dalsze pozostawanie w zatrudnieniu w takiej jednostce (w razie wcześniejszego nawiązania stosunku zatrudnienia,

jeszcze przed złożeniem oświadczenia lustracyjnego). Złożenie pozytywnego oświadczenia lustracyjnego (potwierdzającego współpracę z organami bezpieczeństwa państwa) może albo powinno prowadzić do rozwiązania stosunku pracy z już zatrudnionym pracownikiem w drodze wypowiedzenia. Nie może natomiast stanowić przesłanki odmowy zaproponowania pracownikowi dalszego zatrudnienia na podstawie art. 165 ust. 7 i art. 170 ust. 1 Przepisów wprowadzających ustawę o KAS. W art. 165 ust. 7 tej ostatniej ustawy nie przewidziano bowiem pracy, służby lub współpracy z organami bezpieczeństwa państwa przed 1990 r. jako kryterium przedstawienia (lub raczej nieprzedstawienia) pisemnej propozycji określającej nowe warunki zatrudnienia albo pełnienia służby. Art. 144 ust. 1 ustawy o KAS i art. 165 ust. 7 Przepisów wprowadzających ustawę o KAS obejmują różne przesłanki zatrudnienia w administracji skarbowej i dotyczą odmiennych sytuacji oraz sposobów ustania stosunku pracy. Pierwszy przewiduje możliwość wypowiedzenia stosunku pracy. Drugi dotyczy nieprzedstawienia propozycji dalszego zatrudnienia, co prowadzi do wygaśnięcia stosunku pracy. Sąd to z prawnego punktu widzenia wykluczające się instytucje. Nie można przesłanek z art. 144 ust. 1 ustawy o KAS wprowadzać do art. 165 ust. 7 Przepisów wprowadzających ustawę o KAS, bo nie ma ku temu podstaw.

W konsekwencji, w stanie faktycznym rozpoznawanej sprawy, złożenie przez powoda pozytywnego oświadczenia lustracyjnego, potwierdzającego jego współpracę w latach 1978-1980 z Wojskową Służbą Wewnętrzną, rodziło po stronie pracodawcy – jednostki organizacyjnej KAS możliwość wypowiedzenia powodowi stosunku pracy. W wyroku z 18 października 2020 r., I PK 78/19, Sąd Najwyższy przyjął nawet, że złożenie pozytywnego oświadczenia lustracyjnego stanowi obligatoryjną przesłankę niezwłocznego wypowiedzenia stosunku pracy. Oznacza to, że pracodawca – z zachowaniem najbliższego terminu wypowiedzenia – powinien rozwiązać z takim pracownikiem stosunek pracy. To jest bowiem właściwy instrument prawny działania pracodawcy w powstałej sytuacji. W rozpoznawanej sprawie nie doszło jednak do wypowiedzenia powodowi umowy o pracę – być może dlatego, że pracodawca zdawał sobie sprawę z tego, że powód znajdował się w marcu 2017 r. w okresie ochronnym wynikającym z art. 39 k.p. a zatem w stosunku do niego – jako pracownika szczególnie chronionego przed rozwiązaniem umowy o

pracę w drodze wypowiedzenia – skorzystanie z tej możliwości doprowadzenia do ustania stosunku pracy byłoby utrudnione czy wręcz niemożliwe.

W ustalonym stanie faktycznym nie było natomiast właściwe wykorzystanie przez pracodawcę konstrukcji wygaśnięcia stosunku pracy przewidzianej w art. 170 ust. 1 Przepisów wprowadzających ustawę o KAS. Przepis ten stanowi, że stosunki pracy osób zatrudnionych w jednostkach KAS oraz stosunki służbowe osób pełniących służbę w jednostkach KAS wygasają z dniem 31 sierpnia 2017 r., jeżeli osoby te w terminie do dnia 31 maja 2017 r. nie otrzymają pisemnej propozycji określającej nowe warunki zatrudnienia albo pełnienia służby. Jednocześnie art. 165 ust. 7 tej ustawy przewiduje, że dyrektor izby administracji skarbowej składa odpowiednio pracownikom oraz funkcjonariuszom, w terminie do dnia 31 maja 2017 r., pisemną propozycję określającą nowe warunki zatrudnienia albo pełnienia służby, która uwzględnia posiadane kwalifikacje i przebieg dotychczasowej pracy lub służby, a także dotychczasowe miejsce zamieszkania.

Przepis ten był już przedmiotem wykładni Sądu Najwyższego. W wyroku z 29 września 2020 r., III PK 164/19 (LEX nr 3060574) przyjęto, że wymienione w art. 165 ust. 7 ustawy z dnia 16 listopada 2016 r. Przepisy wprowadzające ustawę o Krajowej Administracji Skarbowej kryteria dotyczące nowych warunków zatrudnienia zawartych w propozycji pracy składanej przez pracodawcę powinny stanowić wzorzec, według którego pracodawca dokonuje selekcji pracowników kwalifikujących się do dalszego zatrudnienia oraz kwalifikujących się do podjęcia przez niego decyzji o nieprzedstawieniu propozycji zatrudnienia. Brak zastosowania tych warunków zarówno na etapie przydziału pracowników do tych dwóch grup, jak i nieujawnienie tych kryteriów w oświadczeniu pracodawcy stwierdzającym wygaśnięcie stosunku pracy oznacza, że doszło do naruszenia zasady równego traktowania pracowników (z niewiadomych powodów jedni zatrudniani na tym samym stanowisku otrzymali propozycję nowego zatrudnienia, a inni takiej propozycji nie otrzymali). Z przytoczonego orzeczenia Sądu Najwyższego wynika, że zaproponowanie lub niezaproponowanie pracownikowi lub funkcjonariuszowi nowych warunków zatrudnienia lub służby może się opierać tylko na kryteriach wyraźnie wymienionych w art. 165 ust. 7 ustawy, którymi są: posiadane kwalifikacje, przebieg dotychczasowej pracy lub służby, a także dotychczasowe

miejsce zamieszkania. Wśród kryteriów pozwalających na niezaproprowanie dotychczasowemu pracownikowi zatrudnionemu w jednostce organizacyjnej KAS nowych warunków zatrudnienia nie ma złożenia przez pracownika oświadczenia lustracyjnego, z którego wynika, że współpracował z organami bezpieczeństwa państwa przed 1990 r.

W rozpoznawanej sprawie ustalono, że pozwany pracodawca nie zaproponował powodowi nowych warunków zatrudnienia po 31 maja 2017 r. a na prośbę powoda o przedstawienie takich warunków dyrektor Izby Administracji Skarbowej powołał się bezpośrednio na treść art. 144 ustawy z dnia 16 listopada 2016 r. o KAS i wyjaśnił, że w związku ze złożonym przez powoda oświadczeniem lustracyjnym nie zostanie mu przedstawiona propozycja zatrudnienia w Izbie Administracji Skarbowej. W związku z tym stosunek pracy powoda wygaś 31 sierpnia 2017 r. Nie przedstawiając powodowi nowych warunków zatrudnienia na okres po 31 maja 2017 r., pracodawca nie zastosował w stosunku do niego kryteriów wynikających z art. 165 ust. 7 Przepisów wprowadzających ustawę o KAS (a tylko takie mógł zastosować), powołał się natomiast na niewystępującą w tym przepisie przesłankę współpracy z organami bezpieczeństwa państwa przed 1990 r. Przyjęty przez stronę pozwaną tryb rozwiązania z powodem stosunku pracy był zatem niezgodny z prawem – naruszał art. 165 ust. 7 Przepisów wprowadzających ustawę o KAS.

3. W orzecznictwie Sadu Najwyższego poprzedzającym wejście w życie Przepisów wprowadzających ustawę o KAS przyjęto, że możliwe jest stosowanie art. 56 k.p. w stosunku do pracownika, któremu pracodawca nie zaproponował nowych warunków pracy i płacy, w następstwie czego jego stosunek pracy wygaś (por. wyrok z 4 lipca 2001 r., I PKN 525/00, OSNAPiUS 2003 nr 10, poz. 248). Uznano także, że – rozpoznając roszczenia pracownika z tytułu niezgodnego z prawem wygaśnięcia stosunku pracy – sąd pracy może dokonać oceny czynności pracodawcy dotyczących niezaproprowania pracownikowi warunków pracy i płacy na dalszy okres (por. wyrok Sądu Najwyższego z 24 września 2009 r., II PK 58/09, OSNP 2011 nr 9-10, poz. 124).

Instytucja wygaśnięcia stosunków pracy *ex lege* pracowników, którym nie zaproponowano dalszego zatrudnienia w przekształcanych jednostkach

organizacyjnych administracji publicznej, ma długą historię trwającą ponad 30 lat. Została ona przedstawiona w ogólnym zarysie w uzasadnieniu wyroku Sądu Najwyższego z 9 lipca 2020 r., III PK 31/19 (LEX nr 3084207). Po raz pierwszy wykorzystano tę instytucję w art. 33 ustawy z dnia 22 marca 1990 r. o pracownikach samorządowych (tekst jednolity: Dz.U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1593). Od kilkunastu lat w orzecznictwie Sądu Najwyższego wypracowano standard ochrony pracowników, których stosunek pracy wygaś na podstawie rozwiązań przewidzianych w ustawach takich jak ustawa z dnia 13 października 1998 r. – Przepisy wprowadzające ustawy reformujące administrację publiczną (Dz.U. Nr 133, poz. 872 ze zm.) czy ustawa z dnia 29 grudnia 2005 r. o przekształceniach i zmianach w podziale zadań i kompetencji organów państwowych właściwych w sprawach łączności, radiofonii i telewizji (Dz.U. Nr 267, poz. 2258 ze zm.), gdy wygaśnięcie stosunku pracy było konsekwencją podjęcia przez pracodawcę decyzji o niezapropnowaniu pracownikowi nowych warunków pracy i płacy.

Poczynając od wyroku z 4 lipca 2001 r., I PKN 525/00, Sąd Najwyższy dopuszcza możliwość zastosowania art. 56 k.p. w związku z art. 8 k.p. (czyli w związku z zachowaniem pracodawcy ocenionym negatywnie w kontekście zasad współżycia społecznego, a więc stanowiącym nadużycie prawa podmiotowego w rozumieniu art. 8 k.p.) w stosunku do pracownika, któremu pracodawca nie zaproponował nowych warunków pracy i płacy, w następstwie czego jego stosunek pracy wygaś z mocy prawa. Wyrok ten dotyczył niezłożenia pracownikowi przez pracodawcę propozycji nowych warunków pracy lub płacy, co doprowadziło do wygaśnięcia stosunku pracy na podstawie art. 58 ust. 1 ustawy z dnia 13 października 1998 r. – Przepisy wprowadzające ustawy reformujące administrację publiczną, a więc jednej z wymienionych wcześniej ustaw. Z kolei w wyroku z 24 września 2009 r., II PK 58/09, Sąd Najwyższy wyraził pogląd, że rozpoznając sprawę z powództwa pracownika o odszkodowanie z tytułu niezgodnego z prawem wygaśnięcia stosunku pracy na podstawie art. 67 k.p. w związku z art. 56 k.p. i art. 20 ust. 3 ustawy z dnia 29 grudnia 2005 r. o przekształceniach i zmianach w podziale zadań i kompetencji organów państwowych właściwych w sprawach łączności, radiofonii i telewizji oraz art. 63 k.p., sąd pracy może dokonać oceny czynności pracodawcy dotyczących niezapropnowania pracownikowi warunków

pracy i płacy na dalszy okres w kontekście zasad współżycia społecznego. Choć bowiem według art. 20 ust. 1 i 3, 5 ustawy z 2005 r. o przekształceniach i zmianach w podziale zadań i kompetencji organów państwowych właściwych w sprawach łączności, radiofonii i telewizji w związku z art. 63 k.p. i art. 67 k.p. do wygaśnięcia stosunku pracy pracownika dochodzi z mocy prawa, to jednak sąd pracy może badać nie tylko, czy stwierdzenie wygaśnięcia umowy o pracę przez pracodawcę nie narusza przepisów prawa, lecz także w ramach kontroli wygaśnięcia umowy o pracę może badać okoliczności niezaproponowania pracownikowi warunków pracy i płacy na dalszy okres. Rozpoznając sprawę z powództwa pracownika o odszkodowanie z tytułu niezgodnego z prawem wygaśnięcia stosunku pracy, na podstawie art. 67 k.p. w związku z art. 56 k.p. w związku z art. 20 ust. 3 ustawy o przekształceniach i art. 63 k.p., sąd pracy może dokonać oceny czynności pracodawcy dotyczących niezaproponowania pracownikowi warunków pracy i płacy na dalszy okres w kontekście zasad współżycia społecznego (art. 8 k.p.).

W rozpoznawanej sprawie Sąd Okręgowy trafnie przyjął, że stwierdzenie przez pracodawcę wygaśnięcia stosunku pracy powoda z powołaniem się na art. 144 ust. 1 ustawy o KAS było niezgodne z prawem i w związku z tym, stosownie do art. 67 k.p., miały do powoda odpowiednie zastosowanie przepisy art. 56-61 k.p., w szczególności art. 56 k.p. przewidujący możliwość domagania się przez pracownika przywrócenia do pracy na poprzednich warunkach. Nie było konieczne odwoływanie się do zasad współżycia społecznego, naruszenie prawa przez pozwanego pracodawcę było bowiem oczywiste.

4. W zaskarżonym wyroku nie doszło jednak do naruszenia art. 170 ust. 1 pkt 1 ustawy – Przepisy wprowadzające ustawę o KAS w związku z art. 39 k.p. w związku z art. 8 k.p. przez błędną wykładnię polegającą na przyjęciu, że powód z mocy art. 39 k.p. podlegał ochronie przed rozwiązaniem stosunku pracy, a w konsekwencji działanie pracodawcy, polegające na nieprzedstawieniu mu propozycji nowych warunków pracy, stanowiło nadużycie prawa podmiotowego.

W dotychczasowym orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, że wygaśnięcie stosunku pracy *ex lege* sprawia, że art. 39 k.p. dotyczący szczególnej ochrony pracownika w okresie przedemerytalnym nie ma zastosowania. Przepis ten, wprowadzający wyjątek od regulacji Kodeksu pracy traktującej wypowiedzenie

jako zwykły sposób rozwiązania umowy o pracę, podlega wykładni zawężającej co do zakresu jego zastosowania, który odnosi się tylko do ochrony przed wypowiedzeniem umowy o pracę (i nie do innych sposobów rozwiązania tej umowy), a wygaśnięcie stosunku pracy – choćby tak ułomne jak w przepisach wprowadzających reformę administracji skarbowej – nie jest wypowiedzeniem umowy o pracę (zob. np. postanowienie Sądu Najwyższego z 5 sierpnia 2020 r., II PK 102/19, LEX nr 3146866; wyroki Sądu Najwyższego: z 22 września 2020 r., I PK 197/19, LEX nr 3106219; z 8 czerwca 2010 r., II PK 43/10, LEX nr 619631). Jak z tego wynika, pozwany pracodawca mógł nie zaproponować powodowi nowych warunków zatrudnienia, kierując się przesłankami przewidzianymi w art. 165 ust. 7 Przepisów wprowadzających ustawę o KAS, co doprowadziłoby do wygaśnięcia jego stosunku pracy bez względu na przysługującą mu ochronę przed wypowiedzeniem przewidzianą w art. 39 k.p. Argumentacja Sądu Okręgowego była zatem częściowo nietrafna – w części odwołującej się do konstrukcji nadużycia prawa podmiotowego. Nie zmienia to jednak postaci rzeczy, że ze względu na ochronę wynikającą z art. 39 k.p. powód mógł domagać się przywrócenia do pracy, a nie odszkodowania za naruszenie przez pozwanego pracodawcę przepisów o wygaśnięciu stosunku pracy, ponieważ przez zgodnie z art. 67 k.p. w razie naruszenia przez pracodawcę przepisów dotyczących wygaśnięcia umowy o pracę, pracownikowi przysługuje prawo odwołania do sądu pracy, a w zakresie roszczeń stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące uprawnień pracownika w razie niezgodnego z prawem rozwiązania przez pracodawcę umowy o pracę bez wypowiedzenia (czyli art. 56 – 61 k.p.). Na podstawie art. 56 § 1 k.p. powód mógł domagać się przywrócenia do pracy, przy czym ze względu na odesłanie z art. 56 § 2 k.p. miał odpowiednie zastosowanie art. 45 § 3 k.p., który wyklucza możliwość zastosowania art. 45 § 2 k.p. (czyli zasądzenia odszkodowania w miejsce żadanego przez pracownika przywrócenia do pracy), jeżeli z żądaniem występuje pracownik podlegający ochronie na podstawie art. 39 k.p. W tym kontekście status powoda jako pracownika podlegającego ochronie przed wypowiedzeniem miał znaczenie również przy rozstrzyganiu o jego żądaniach wynikających z naruszenia przez pracodawcę przepisów dotyczących wygaśnięcia umowy o pracę. Z tej przyczyny odwołanie się przez Sąd Okręgowy do klauzuli nadużycia prawa (czyli do

art. 8 k.p.) było zbędne, co nie oznacza, że było nieprawidłowe. Samo nieprzedstawienie powodowi propozycji nowych warunków pracy (dalszego zatrudnienia) bez uzasadnienia znajdującego oparcie w obowiązujących przepisach (art. 165 ust. 7 Przepisów wprowadzających ustawę o KAS) stanowiło naruszenie przez pozwanego pracodawcę prawa, co uzasadniało roszczenie pracownika o przywrócenie go do pracy.

5. Nie jest również uzasadniony kasacyjny zarzut naruszenia art. 144 ustawy o KAS w związku z art. 3a ust. 1 ustawy lustracyjnej, co polegało – w ocenie strony skarżącej – na błędnej wykładni zakładającej, że tylko współpraca skierowana przeciwko wartościom określonym w preambule do ustawy lustracyjnej, a mianowicie obejmująca podejmowanie działań zmierzających do zwalczania opozycji demokratycznej, związków zawodowych, stowarzyszeń, kościołów i związków wyznaniowych, łamania prawa do wolności słowa i zgromadzeń, gwałcenia prawa do życia, wolności własności i bezpieczeństwa obywateli oraz trwale związana z łamaniem praw człowieka i obywatela na rzecz komunistycznego ustroju totalitarnego, może mieć wpływ na ocenę przydatności do pracy/służby w Krajowej Administracji Skarbowej, a w konsekwencji na sformułowaniu dodatkowych przesłanek zakazu zatrudniania w jednostkach Krajowej Administracji Skarbowej, podczas gdy preambuła do ustawy lustracyjnej nie zawiera norm prawnych, które mogłyby być odczytywane jako uzupełnienie, a zwłaszcza zawężenie definicji współpracy zawartej w art. 3a ust. 1 tej ustawy.

Rację ma strona pozwana, że definicje współpracy w rozumieniu ustawy lustracyjnej zawiera art. 3a tej ustawy. Zgodnie z tym przepisem, współpracą w rozumieniu ustawy jest świadoma i tajna współpraca z ogniwami operacyjnymi lub śledczymi organów bezpieczeństwa państwa w charakterze tajnego informatora lub pomocnika przy operacyjnym zdobywaniu informacji (ust. 1), współpracą w rozumieniu ustawy jest również świadome działanie, którego obowiązek wynikał z ustawy obowiązującej w czasie tego działania w związku z pełnioną funkcją, zajmowanym stanowiskiem, wykonywaną pracą lub pełnioną służbą, jeżeli informacje przekazywane były organom bezpieczeństwa państwa w zamiarze naruszenia wolności i praw człowieka i obywatela (ust. 2).

Ustawowe definicje współpracy nie wykluczały jednak odwołania się – przy dokonywaniu wykładni tego pojęcia przez Sąd Okręgowy w odniesieniu do konkretnego stanu faktycznego – do preambuły ustawy lustracyjnej, w której zawarta została *ratio legis* jej uchwalenia. Z preambuły ustawy lustracyjnej wynika natomiast, że szczególnego znaczenia przy jej stosowaniu nabierają: praca albo służba w organach bezpieczeństwa państwa komunistycznego, lub pomoc udzielana tym organom przez osobowe źródło informacji, które polegały na zwalczaniu opozycji demokratycznej, związków zawodowych, stowarzyszeń, kościołów i związków wyznaniowych, łamaniu prawa do wolności słowa i zgromadzeń, gwałceniu prawa do życia, wolności, własności i bezpieczeństwa obywateli, lub które były trwale związane z łamaniem praw człowieka i obywatela na rzecz komunistycznego ustroju totalitarnego. Ustawę lustracyjną uchwalono ze względu na konieczność zapewnienia obsady funkcji, stanowisk i zawodów wymagających zaufania publicznego przez osoby, które swoim dotychczasowym postępowaniem dają i dawały w przeszłości gwarancje uczciwości, szlachetności, poczucia odpowiedzialności za własne słowa i czyny, odwagi cywilnej i prawości, oraz ze względu na konstytucyjne gwarancje zapewniające obywatelom prawo do informacji o osobach pełniących takie funkcje, zajmujących takie stanowiska i wykonujących takie zawody. Nie było żadnych przeszkód, aby wykorzystać deklarację ustawodawcy co do *ratio legis* uchwalanej ustawy lustracyjnej. Wprost przeciwnie, Sąd Okręgowy miał prawo odwołać się do preambuły. Rzecz jasna, preambuła nie jest tożsama z regulacją prawną zawartą w przepisach prawa, nie jest jednak bez znaczenia przy dokonywaniu wykładni tych przepisów.

Sąd Okręgowy ustalił, że współpracy powoda z Wojskową Służbą Wewnętrzną w latach 1978-1980 nie można zakwalifikować w taki sposób, jaki opisuje preambuła ustawy lustracyjnej, i miał do tego prawo, ponieważ mieściło się to w przyznanej sądom kompetencji dokonywania wykładni obowiązujących przepisów zgodnie z różnymi dyrektywami i metodami wykładni, w tym wykładnią funkcjonalną (celowościową) i aksjologiczną (prokonstytucyjną). Należy mieć w tym kontekście na względzie uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 16 września 2020 r., III UZP 1/20 (OSNP 2021 nr 3, poz. 28), w której przyjęto, że kryterium „służby na rzecz totalitarnego państwa” określone w art. 13b ust. 1

ustawy z dnia 18 lutego 1994 r. o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Straży Marszałkowskiej, Służby Ochrony Państwa, Państwowej Straży Pożarnej, Służby Celno-Skarbowej i Służby Więziennej oraz ich rodzin (tekst jednolity: Dz.U. z 2020 r., poz. 723) powinno być oceniane na podstawie wszystkich okoliczności sprawy, w tym także na podstawie indywidualnych czynów i ich weryfikacji pod kątem naruszenia podstawowych praw i wolności człowieka.

Takiej właśnie oceny w odniesieniu do kryterium współpracy powoda z organami bezpieczeństwa państwa przed 1990 r. dokonał Sąd Okręgowy, biorąc pod uwagę wszystkie okoliczności sprawy, w tym indywidualne czyny (zachowania powoda) pod kątem naruszenia podstawowych praw i wolności człowieka.

Podsumowując dotychczasowe rozważania, można stwierdzić, że chociaż ocena prawna i subsumcja przepisów dokonane przez Sąd Najwyższy są częściowo odmienne od tych, których dokonał Sąd drugiej instancji, to wydany w sprawie zaskarżony wyrok należy uznać za trafny i odpowiadający prawu.

Z tych przyczyn Sąd Najwyższy oddalił skargę kasacyjną strony pozwanej na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c.